

IES LAURO OLMO

PROGRAMACIÓN DIDÁCTICA 2º ESO

DEPARTAMENTO GEOGRAFÍA E HISTORIA

Profesora de 2º ESO A e B : Susana García Méndez.

CURSO 2021-2022

ÍNDICE.

1. Introducción e contextualización (**páx. 3**).
2. Obxectivos (**páx. 4**).
3. Contidos (**páx. 6**).
4. Estándares de aprendizaxe avaliáveis: concreción en relación coas competencias clave, a temporalización, o grao mínimo de consecución para superar a materia e os procedementos e instrumentos de avaliación (**páx. 9**).
5. Metodoloxía didáctica (**páx. 15**).
6. Materiais e recursos didácticos (**páx. 16**).
7. Procedemento de avaliación continúa: criterios sobre a avaliación, a cualificación e a promoción do alumnado (**páx. 17**) .
8. Procedemento de avaliación extraordinaria (**páx. 18**).
9. Indicadores de logro para avaliar o proceso do ensino e a práctica docente (**páx. 18**) .
10. Organización das actividades de seguimento, recuperación e avaliación das materias pendentes (**páx. 20**) .
11. Deseño da avaliación inicial e medidas individuais e colectivas que se poidan adoptar (**páx. 20**).
12. Medidas de atención á diversidade (**páx. 20**).
13. Elementos transversais (**páx. 21**).
14. Actividades complementarias e extraescolares (**páx. 22**) .
15. Mecanismos de revisión, de avaliación e de modificación das programacións didácticas e procesos de mellora (**páx. 23**) .

1. Introducción e contextualización.

O noso departamento de Xeografía e Historia está formado por 2 profesores e unha profesora con praza fixa e unha profesora que ocupa praza provisional. O equipo levamos, na súa maioría, traballando xuntos e coordinados e consideramos que temos uns criterios uniformes na concepción do que debe ser o noso centro e o proceso de ensino, estando a conseguir a maior parte dos nosos obxectivos anuais.

Así pois como liñas xerais da programación desta materia insistimos nas seguintes:

- O coñecemento da sociedade, a súa organización e o seu funcionamento ao longo do tempo, é esencial para poder entender o mundo actual. As disciplinas de Xeografía e Historia son dous importantes eixes vertebradores para o coñecemento da sociedade, xa que abranguen a realidade humana e social desde unha perspectiva global e integradora, e ofrecen unha maior capacidade para a estruturación dos feitos sociais. Malia isto, non hai que esquecer o aporte doutras disciplinas como a economía, a socioloxía, a ecoloxía ou a historia da arte, que achegan análises diferentes e complementarias, para a mellor comprensión da realidade social.
- En 2º ESO, a materia de Xeografía e Historia pretende afondar nos coñecementos adquiridos polo alumnado; favorecer a comprensión dos acontecementos, os procesos e os fenómenos sociais no contexto do medievo, tendo sempre en consideración as escalas de estudo (o mundo, Europa, España e Galicia); analizar os procesos que dan lugar aos cambios históricos e seguir adquirindo as competencias necesarias para comprender a realidade do mundo en que viven, as experiencias colectivas pasadas e presentes, a súa orientación no futuro, así como o espazo en que se desenvolve a vida en sociedade.
- A Xeografía organízase, no bloque titulado "O espazo humano", procurando centrarse tamén, neste curso, na identificación e localización dos distintos lugares, cidades e países.
- A Historia estuda as sociedades ao longo do tempo, seguindo un criterio cronolóxico e destacando a causalidade múltiple dos distintos procesos históricos dende un enfoque xeral, que abrangue o devir humano durante a Idade Media (séculos V ao XV). Compre destacar tamén a evolución histórica da situación da muller como parte do desenvolvemento curricular a aplicar na aula

2. Obxectivos.

2.1. En primeiro lugar, compre lembrar os **obxectivos xerais da etapa (ESO)** recollidos no DOG de 29 de xuño de 2015:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e os grupos, exercitarse no diálogo, afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes, como valores comúns dunha sociedade plural, e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo, como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.
- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas, e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes de información, para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación.
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas en diversos campos do coñecemento e da experiencia.
- g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.
- h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, na lectura e no estudo da literatura.
- i) Comprender e expresarse nunha ou máis linguas estranxeiras de maneira apropiada.
- l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e da historia propias e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural. Coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega, ou a outras culturas do mundo.
- m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos de coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.
- n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.
- ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora, e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.
- o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicación con outras linguas, en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

2.2. En concreto os **obxectivos do curso de 2º ESO** son os seguintes:

1. Ampliar e utilizar, con precisión e rigor, o vocabulario propio das ciencias sociais.
2. Interpretar correctamente a información procedente de fontes de diverso tipo como os mapas, as gráficas, os testemuños arqueolóxicos, as manifestacións artísticas, os documentos escritos...
3. Ordenar cronoloxicamente os acontecementos históricos máis salientables, adquirindo hábitos de aplicar con rigor a cronoloxía.
4. Localizar os acontecementos históricos no espazo, mediante a interpretación de mapas históricos.
5. Elaborar esquemas, gráficos sinxelos, organigramas e mapas conceptuais para representar os fenómenos históricos e xeográficos traballados.
6. Comprender o modo de vida dos grupos humanos durante a Idade Media, facendo especial fincapé na análise do modo de produción feudal.
7. Analizar os elementos de cambio e continuidade entre a época romana e a época medieval.
8. Recoñecer a herdanza cultural do Medievalo (arte, filosofía, política, relixión, etc.) e a súa contribución á configuración da cultura occidental.
9. Caracterizar os distintos pobos establecidos na Península Ibérica e Galicia durante a Idade Media.
10. Recoñecer as actitudes e situacións discriminatorias que tiveron lugar ó longo da historia por razón de raza, sexo, relixión... ou de calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social.
11. Identificar os factores que condicionan a distribución da poboación na superficie da terra (clima, abundancia de recursos, etc.)
12. Coñecer as distintas fases da evolución da poboación mundial, comparando os réximes demográficos dos países desenvolvidos e dos países subdesenvolvidos.
13. Analizar as características da poboación de Galicia e de España.
14. Comprender as causas e consecuencias dos movementos migratorios, valorando a necesidade de adoptar políticas migratorias que favorezan a integración.
15. Coñecer a organización político - administrativa de Galicia e de España.
16. Valorar a diversidade lingüística e cultural; e ser respectuosos e tolerantes coas actitudes, crenzas e formas de vida de persoas ou grupos que pertencen a sociedades ou culturas diferentes á propia.
17. Recoñecer o valor do patrimonio natural, lingüístico, artístico e histórico de Galicia e de España, asumir a responsabilidade de conservalo e melloralo, e consideralo como fonte de gozo xeral e como manifestación valiosa da nosa memoria colectiva.
18. Asumir actitudes de responsabilidade individual, seguindo as normas hixiénico - sanitarias como unha maneira clave de protección e defensa da saúde pública.

3. Contidos.

Os contidos entendémolos como o conxunto de coñecementos, habilidades, destrezas e actitudes que contribúen ao logro dos obxectivos e á adquisición de competencias; así, dende o departamento de Xeografía e Historia os ordenamos do seguinte xeito:

3.1. Coñecementos:

XEOGRAFÍA HUMANA

1. A poboación mundial: principais características demográficas.
  - A distribución espacial da poboación.
  - A estrutura da poboación.
  - Os réximes demográficos.
  - Dinámicas e tendencias.
  - A poboación europea.

2. A poboación española e galega: principais características demográficas.
  - A distribución espacial.
  - A estrutura da poboación.
  - Dinámicas e tendencias: unha poboación avellentada.
  - Poboamento rural e urbano.

3. Os fenómenos migratorios.
  - As migracións: tipos, causas.
  - Os efectos das migracións.
  - España: país de emigrantes, país de inmigrantes.

4. As cidades e os procesos de urbanización.
  - A morfoloxía e as funcións urbanas.
  - Tipoloxía e xerarquía mundial das cidades.
  - O espazo urbano español.

A IDADE MEDIA

5. O comezo da Idade Media: a fragmentación do mundo antigo
  - Crise do Imperio Romano: os pobos xermanos
  - Os reinos xermanos da Península Ibérica: o reino suevo de Galicia e o reino visigodo..
  - O imperio Bizantino: o imperio romano en Oriente.
  - O Islam: Al-Andalus.
  - O imperio carolinxio.

6. A Europa feudal.
  - A monarquía feudal.
  - O feudo: señores e campesiños.
  - Unha sociedade estamental: nobreza, clero, campesiñado.

7. As cidades da Europa medieval
  - As cidades medievais e a expansión comercial
  - A sociedade urbana: a burguesía.
  - A crise baixo medieval.

8. Os reinos peninsulares:
  - A orixe dos primeiros reinos peninsulares: o reino de Galicia.
  - A Reconquista.
  - A coroa de Castela e Aragón.
  - O Camiño de Santiago.
  - A revolución irmandiña.

9. A cultura e a arte medievais: a época das catedrais.
  - Románico.
  - Gótico.

3.2. Procedementos, habilidades e destrezas:

- Elaboración de mapas e gráficas para entender os diferentes aspectos dos distintos medios naturais.
- Tratamento da información: elaboración de esquemas e sínteses, e interpretación de mapas temáticos e conceptuais.
- Elaboración de eixes cronolóxicos xerais e parciais.
- Confección dun glosario de termos básicos, utilizando no seu caso dicionarios de todo tipo.
- Realización dunha relación biográfica dos principais personaxes.
- Utilización de fontes diversas para entender os procesos históricos.

3.3. Actitudes

- Exposición clara e concisa de conceptos.
- Uso correcto das diversas fontes utilizadas, valorándoas como medios axeitados para o estudo da xeografía e da historia.
- Adquisición de hábitos de traballo nos que se recoñeza a importancia dunha presentación no seu debido tempo, ordenada, rigorosa e pulcra.
- Construción dun grado de autonomía para a realización de tarefas e busca de información.
- Conciencia da necesidade da conservación e mellora do patrimonio natural e cultural para procurar unha mellor calidade de vida.
- Adquisición de actitudes de respecto ás persoas, independentemente do seu sexo, raza, relixión, procedencia social...
- Conciencia da necesidade da paz como ben primordial, rexeitando a guerra como factor resolutivo de los conflitos.
- Valoración de la pluralidade política como condición indispensable para una convivencia pacífica e igualitaria, rexeitando calquera tipo de intolerancia e discriminación.
- Asimilación de actitudes de responsabilidade individual, seguindo as normas hixiénico - sanitarias como unha maneira clave de protección e defensa da saúde pública.

4. Estándares de aprendizaxe avaliábeis...

O DOG do 1 de agosto de 2016 establece entre unha serie de elementos de inclusión obrigatoria nas programacións didácticas (artigo 24.3) os seguintes puntos: b) *Contribución ao desenvolvemento das competencias clave. Concreción que recolla a relación dos estándares de aprendizaxe avaliábeis da materia que forman parte dos perfís competenciais* e d) *Concreción para cada estándar de aprendizaxe avaliábeis de 1º Temporalización. 2º Grao mínimo de consecución para superar a materia. 3º Procedementos e instrumentos de avaliación*. Dende o departamento de Xeografía e Historia consideramos que é moito máis operativa a programación se xuntamos ambos puntos nunha única táboa que relacione eses elementos: os obxectivos, os contidos, os criterios de avaliación, os estándares de aprendizaxe, as competencias claves, a temporalización, o grao mínimo de consecución e os instrumentos de avaliación.

Así as competencias chave serán as seguintes: CCL: Comunicación lingüística. CMCCT: Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía. CD: Competencia dixital. CAA: Aprender a aprender. CSC: Competencias sociais e cívicas. CSIEE: Sentido de iniciativa e espírito emprendedor. CCEC: Conciencia e expresións culturais.

A chegada da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias chave é moi salientable. A través da materia se desenvolven competencias como as competencias sociais e cívicas (CSC), en relación con contidos propios tanto de Historia como de Xeografía, e a competencia matemática e as competencias básicas en ciencia e tecnoloxía (CMCCT), en Xeografía. A competencia de conciencia e expresións culturais (CCEC) ten unha presenza destacada pola relación que o estudo das manifestacións culturais e artísticas teñen na historia, e de maneira específica na historia da arte. A importancia que a materia ten para o desenvolvemento da competencia de sentido da iniciativa e espírito emprendedor (CCEC) evidénciase na relación con coñecementos de xeografía e historia económicas, pero tamén na dimensión máis procedimental. O desenvolvemento da competencia de comunicación lingüística (CCL), da competencia dixital (CD) e da competencia de aprender a aprender (CAA) impregnan todo o currículo de Xeografía e Historia, pois presentan unha dimensión instrumental que nos obriga a telas presentes ao longo do curso de 2º de ESO.

Mentres que os instrumentos de avaliación serán os seguintes: PE: Proba escrita. C: Caderno. PD: Proxecto documental. OU: Outros (actividades de todo tipo, incluíndo as realizadas on-line, destacando a análise e comentario de mapas, gráficas e textos, tamén se terán en conta as intervencións na aula, a observación da evolución do alumnado no proceso de aprendizaxe...). Incluiremos tamén todas as probas, proxectos e actividades que se fagan on-line.

IES LAURO OLMO

Objetivos	Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe	Competencias clave	Grao mínimo de consecución	Temporalización	Avaliación
Bloque 1. O espazo humano							
b, c, e, f, g	B1.1. Poboación mundial: modelos demográficos e movementos migratorios.	B1.1. Comentar a información en mapas do mundo sobre a densidade de poboación e as migracións.	XHB1.1.1. Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.	CAA CMCCT CSC CD	Sitúa os estados do mundo e as capitais e grandes cidades. Localiza as comunidades, provincias e cidades de España	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	OU PE
			XHB1.1.2. Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.	CAA CMCCT CSC CD	Clasifica os distintos tipos de migracións, entendendo as causas e consecuencias	1ª avaliación	PE
b, c, e, f, g h	B1.2. Poboación europea: distribución e evolución.	B1.2. Analizar a poboación europea no relativo á súa distribución, evolución e dinámica, e ás súas migracións e políticas de poboación.	XHB1.2.1. Explica as características da poboación europea.	CAA CCL CSC CD	Entende os conceptos propios da demografía.	1ª avaliación	PE
			XHB1.2.2. Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Interpreta pirámides de poboación, gráficas, series estatísticas, mapas temáticos...	1ª avaliación	C OU
b, c, e, f, g h	B1.3. Poboación española: evolución, distribución e dinámica. Movementos migratorios.	B1.3. Analizar as características da poboación española, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios.	XHB1.3.1. Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Entende os conceptos propios da demografía. Interpreta pirámides de poboación, gráficas, series estatísticas, mapas temáticos...	1ª avaliación	PE OU
			XHB1.3.2. Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Clasifica os distintos tipos de migracións, entendendo as causas e consecuencias	1ª avaliación	PE

IES LAURO OLMO

Obxectivos	Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe	Competencias clave	Grao mínimo de consecución	Temporalización	Avaliación
b, c, e, f, g, h	B1.4. Poboación de Galicia: evolución, distribución e dinámica. Movementos migratorios.	B1.4. Analiza as características da poboación de Galicia, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios	XHB1.4.1. Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Clasifica os distintos tipos de migracións, entendendo as causas e consecuencias	1ª avaliación	PE
b, c, e, f, g, h	B1.5. Proceso de urbanización no planeta.	B1.5. Sinalar nun mapamundi as grandes áreas urbanas, e identificar e comentar o papel das cidades mundiais como dinamizadoras da economía das súas rexións.	XHB1.5.1. Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Interpreta, gráficas e mapas temáticos...	1ª avaliación	C OU
			XHB1.5.2. Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Sitúa os estados do mundo e as capitais e grandes cidades. Localiza as comunidades, provincias e cidades proviincias de España	1ª avaliación	C OU
b, c, e, f, g, h	B1.6. A cidade e o proceso de urbanización europeo.	B1.6. Comprender o proceso de urbanización, os seus proles e os seus contras en Europa.	XHB1.6.1. Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Distingue o hábitat urbano do rural..	1ª avaliación	PE
			XHB1.6.2. Distingue os tipos de cidades do noso continente.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Sitúa os estados de Europa e as capitais e grandes cidades.	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	C OU
b, c, e, f, g, h, ñ	B1.7. A cidade e o proceso de urbanización en España e en Galicia.	B1.7. Recoñecer as características das cidades españolas e galegas, e as formas de ocupación do espazo urbano.	XHB1.7.1. Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Localiza as comunidades, provincias e cidades provincias de España. Busca e Interpreta noticias de prensa escrita e dixital	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	C OU

IES LAURO OLMO

Obxectivos	Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe	Competencias clave	Grao mínimo de consecución	Temporalización	Avaliación
b, c, e, f, g h, m, ñ	B1.8. Diversidade de medios naturais en España e en Galicia.	B1.8. Coñecer os principais espazos naturais protexidos a nivel peninsular e insular.	XHB1.8.1. Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Localiza os principais accidentes xeográficos de España e Galicia.	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	C OU
			XHB1.8.2. Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.	CAA CMCCT CCL CD	Busca e Interpreta noticias de prensa escrita e dixital. Analiza pirámides de poboación, gráficas, series estatísticas, mapas temáticos...	1ª avaliación	C OU
b, c, e, f, g h, m, ñ	B1.9. Paisaxes no territorio español e galego.	B1.9. Identificar as principais paisaxes humanizadas españolas e galegas, e identificalas por comunidades autónomas.	XHB1.9.1. Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Localiza as comunidades, provincias e cidades provincias de España. Recoñece e analiza imaxes e planos de cidades españolas e galegas, distinguindo as súas diferentes partes.	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	C OU
b, c, e, f, g h, m, ñ	B1.10. Principais retos e problemas ambientais en España.	B1.10. Coñecer e analizar os problemas e os retos ambientais que afronta España, a súa orixe e as posibles vías para afrontar estes problemas.	XHB1.10.1. Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Localiza as comunidades, provincias e cidades provincias de España. Recoñece e analiza imaxes e planos de cidades españolas e galegas, distinguindo as súas diferentes partes.	1ª, 2ª e 3ª avaliacións	C OU
Bloque 2. A historia: A IDADE MEDIA							
f, l, ñ	B2.1. Relación entre o pasado, o presente e o futuro a través da historia.	B2.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.	XHB2.1.1. Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.	CSC CCEC	Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son propios da idade Media.	2ª e 3ª avaliacións	C

IES LAURO OLMO

Obxectivos	Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe	Competencias clave	Grao mínimo de consecución	Temporalización	Avaliación
g, l, ñ	B2.2. Fontes históricas.	B2.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas.	XHB2.2.1. Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.	CSC CAA	Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.	2ª e 3ª avaliacións	PD
			XHB2.2.2. Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.	CSC CAA	Recoñece e sitúa restos arqueolóxicos e artísticos de Galicia e de España propios da idade Media.	2ª e 3ª avaliacións	C
l, ñ	B2.3. Cambio e continuidade.	B2.3. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.	XHB2.3.1. Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.	CSC CMCCT	Elabora eixes cronolóxicos coas datas e feitos máis representativos da historia do Medievo.	2ª e 3ª avaliacións	C
			XHB2.3.2. Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.	CSC CMCCT	Interpreta liñas do tempo e mapas históricos.	2ª e 3ª avaliacións	C
f, l, ñ	B2.4. Tempo histórico.	B2.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).	XHB2.4.1. Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.	CSC CMCCT	Valora as contribucións da culturas xermana, bizantina, musulmá e cristiá á civilización occidental	2ª e 3ª avaliacións	C
l, h, ñ	B2.5. Vocabulario histórico e artístico.	B2.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.	XHB2.5.1. Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.	CSC CCL	Utiliza o vocabulario histórico e artístico propio de cada época.	2ª e 3ª avaliacións	C PE PD
g, l	B2.6. Idade Media: concepto e as subetapas (alta, plena e baixa Idade Media).	B2.6. Caracterizar a alta Idade Media en Europa e recoñecer a dificultade da falta de fontes históricas neste período.	XHB2.6.1. Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir sobre o pasado.	CSC CAA	Identifica as fontes materiais e escritas propias da idade Media.	2ª e 3ª avaliacións	C
a, c, d, g, l	B2.7. Caída do Imperio Romano en Occidente. Imperio Bizantino e reinos xermánicos.	B2.7. Describir a nova situación económica, social e política dos reinos xermánicos.	XHB2.7.1. Compara as formas de vida do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos	CSC CAA	Caracteriza os distintos poderes (suevo, visigodo, bizantino e o carolinxo. Identifica a arte da época.	2ª avaliación	PE PD

IES LAURO OLMO

Obxectivos	Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe	Competencias clave	Grao mínimo de consecución	Temporalización	Avaliación
a, c, d, g, l	B2.8. Feudalismo.	B2.8. Explicar a organización feudal e as súas consecuencias.	XHB2.8.1. Caracteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campeñiños.	CSC	Entende os pactos de fidelidade e vasalaxe. Explica o funcionamento dun feudo e dun señorío. Indica a composición e trazos dos distintos estamentos.	2ª avaliación	PE
a, c, d, f, h l, n	B2.9. Islam. Península Ibérica: invasión musulmá. Evolución de Al-Andalus e dos reinos cristiáns.	B2.9. Analizar a evolución dos reinos cristiáns e musulmáns, nos seus aspectos socioeconómicos, políticos e culturais.	XHB2.9.1. Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior.	CSC CCEC	Contextualiza as orixes do Islam, os seus preceptos e a súa expansión	2ª avaliación	PE
			XHB2.9.2. Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.	CSC CCEC CMCCT CCL	Explica a evolución política, económica e social de Al-Andalus.. Identifica a arte islámica	2ª e 3ª avaliacións	PE PD
g, h, l, n, ñ	B2.10. Reconquista e repoboación.	B2.10. Entender o proceso das conquistas e a repoboación dos reinos cristiáns na Península Ibérica e as súas relacións con Al-Andalus.	XHB2.10.1. Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiáns na Península Ibérica.	CSC CAA	Localiza no mapa as etapas da Reconquista. Caracteriza os distintos reinos cristiáns.	2ª avaliación	C
			XHB2.10.2. Explica a importancia do Camiño de Santiago.	CSC CCEC CCL	Valora a importancia do Camiño de Santiago como elemento que revitaliza a economía, cultura e arte	2ª e 3ª avaliacións	PE PD
L	B2.11. Expansión comercial europea e recuperación das cidades. Crise da baixa Idade Media: a 'Peste Negra' e as súas consecuencias.	B2.11. Entender o concepto de crise e as súas consecuencias económicas e sociais.	XHB2.11.1. Comprende o impacto dunha crise demográfica e económica nas sociedades medievais europeas.	CSC	Localiza rutas comerciais e cidades da Idade Media. Explica as causas da Crise baixo medieval Analiza a revolución Irmandiña.	2ª e 3ª avaliacións	C PE
l, h, n, ñ	B2.12. Arte románica, gótica e islámica.	B2.12. Comprender as características e as funcións da arte na Idade Media.	XHB2.12.1. Describe características da arte románica, gótica e islámica.	CSC CCEC CCL	Identifica obras, estilos e características das distintas épocas artísticas medievais	3ª avaliación	PD

5. Metodoloxía didáctica.

A metodoloxía didáctica seguida será activa e participativa, partindo do coñecemento do alumnado e favorecendo o traballo individual e cooperativo.

Tendo en conta as distintas metodoloxías didácticas posibles na ensinanza da Historia, optamos por aquela que utiliza o dobre recurso á construción do coñecemento histórico sobre a base de fontes de diverso tipo e a exposición oral e dirección do profesorado na aula. É dicir, a ensinanza por exposición significativa e a investigadora.

Fomentarase a correcta expresión oral e escrita mediante o traballo en proxectos documentais, utilizando tanto os recursos e actividades da biblioteca escolar como as aulas de informática, para integrar as tics nas aulas.

Ademais dedicarase un tempo á lectura cada día, non só do propio libro de texto, senón de textos seleccionados, seguindo as pautas do proxecto lector do centro.

O profesorado será quen decida en cada momento o que debe facer na aula e como debe utilizar un determinado material ou recurso didáctico para lograr uns mellores resultados no proceso ensino-aprendizaxe, adaptando así os contidos ao alumnado que teñamos cada curso. O profesorado facilitará as explicacións pertinentes en cada tema axudando ao alumnado a distinguir o máis importante, e así poder elaborar guións, esquemas e sínteses. Traballarase cos materiais propostos no libro de texto e todos aqueles que considere necesario para o reforzo de contados, buscando a renovación e actualización dos materiais, principalmente:

- Uso de mapas, tanto mudos (para lograr identificar lugares...) como temáticos (xeográficos e históricos, para apoiar os contidos).
- Elaboración e análise de gráficas, principalmente para o estudo de aspectos demográficos e económicos.
- Realización de proxectos documentais, especialmente para os aspectos culturais e artísticos.
- Saídas guiadas.

Utilizaránse os diversos espazos dentro e fóra da aula en función da natureza das actividades que se poidan levar a cabo (dentro da aula, biblioteca, audiovisuais, aula de informática, roteiros, saídas didácticas, etc...)

Dende o o noso departamento se apoiarán todas as experiencias innovadoras levadas a cabo polo profesorado do centro, así como os distintos proxectos do noso instituto: Biblioteca Escolar, Normalización Lingüística, Proxecto Lector, Plan de Convivencia....

6. Materiais e recursos didácticos.

- *Libro do Alumnado*: da editorial Vicens-Vives
- *Caderno do Alumnado*, onde realizará as actividades propostas polo profesorado.
- *Mapas murais (físicos, políticos, temáticos...)* da colección do departamento e *mapas mudos* para a súa elaboración por parte do alumnado.
- *Prensa e libros* tanto da biblioteca escolar como da colección do departamento.
- *Enderezos da Internet*: tanto da propia editorial Vicens-Vives, como doutras páxinas web (historiasiglo20, la cuna de halicarnaso, practicopedia, sildeshare, mapas flash interactivos, cliohistoria, arthistoria, youtube, blogs, prensa, etcétera) para extraer gráficos, mapas, series estatísticas e todo tipo de materiais que reforcen e complementen os contidos, habilidades e competencias.
- *Medios audiovisuais*: Fragmentos de películas, documentais en DVD, CD-ROM da colección do departamento así como visualizacións on line na Internet.
- *Realización de test interactivos*.
- *Potenciarase o uso das plataformas dixitais e redes sociais*: durante todo o curso utilizaremos basicamente a aula virtual do noso instituto, onde está rexistrado todo o alumnado.

7. Procedemento de avaliación continua: criterios sobre a avaliación, a cualificación e a promoción...

A avaliación das aprendizaxes do alumnado será continua, integradora e individualizada. Interésanos especialmente estar permanentemente informados da aprendizaxe do alumnado e do desenvolvemento do proceso de ensino-aprendizaxe para tomar decisións na procura dun maior aproveitamento por parte do alumnado para lograr a consecución dos obxectivos e estándares de aprendizaxe propostos. Dentro do proceso de avaliación teremos en conta as probas teóricas, os traballos de investigación, en base á metodoloxía por proxectos, o caderno de traballo na aula, e a actitude e interese pola materia.

Consideramos, por acordo de departamento que o resultado final da nota de avaliación e do curso se establece en función dos seguintes criterios cuantitativos de cualificación:

- Un **70%** da nota (**máximo: 7 puntos**) corresponde ao resultado das probas escritas ou exames, proxectos documentais e traballos de investigación. Realizaranse probas escritas, preferentemente unha para cada tema, cun mínimo de dúas por avaliación. Nalgúns casos os exames poderán ser substituídos por traballos de investigación por proxectos.
- Un **20%** da nota (**máximo: 2 puntos**) corresponde a avaliación das actividades que se farán no caderno de traballo, das probas sobre mapas mudos, e dos traballos sobre medios audiovisuais (fragmentos de películas, documentais, clips ou vídeos...)
- Un **10%** da nota (**máximo: 1 punto**) corresponde á actitude e interese pola materia, manifestadas en:
  - ✓ Participación no proceso de ensino-aprendizaxe, a través das intervencións na aula.
  - ✓ Rigor e progresividade nos hábitos de estudo, mediante a entrega en tempo e forma das tarefas, así como na presentación dos materiais de traballo (libro, caderno...).

As notas parciais, das dúas primeiras avaliacións, redondearanse á unidade inferior, pero se terá en conta a nota real, con decimais, para achar a media global do curso, que se achegará á unidade máis próxima.

Tamén compre aclarar que **no caso de que o alumnado copie no exames, eses exames serán valorados cunha nota de 0 puntos, tendo a oportunidade de se presentar á recuperación da avaliación pertinente.**

O alumnado **terá que ter aprobadas todas as avaliacións para promocionar**. En caso contrario deberá presentarse a un exame final en xuño, coas avaliacións non aprobadas.

Haberá recuperacións por avaliación.

Todas as anteriores consideracións serán expostas ao alumnado durante os primeiros días do curso.

8. Procedemento de avaliación extraordinaria.

A avaliación extraordinaria de setembro ofrece ao alumnado a posibilidade de realizar unha proba para superar aqueles contidos mínimos necesarios para aprobar a área. O profesorado proporcionará ao alumnado, no mes de xuño, eses contidos mínimos esixibles.

No caso de que o alumnado copie no exame, ese exame será suspendido cunha nota de 0 puntos e terá que recuperar a materia no curso seguinte.

9. Indicadores de logro para avaliar o proceso do ensino e a práctica docente.

Para avaliar a nosa práctica docente e os logros da mesma, faremos reunións do departamento periodicamente nas que abordaremos o seguimento da programación prevista, o seu grao de cumprimento, as dificultades atopadas así como as medidas correctoras que se poidan tomar. Tamén nas reunións do equipo avaliador faremos análises comparativos nos que se analice a consecución dos graos de mínimos de estándares de aprendizaxe na nosa área e nas demais. En función destes análises sacaremos conclusións e, se procede tomaremos medidas correctoras do desenvolvemento da programación, que se farán constar na memoria de fin de curso. Os acordos, medidas correctoras ou modificacións das programacións produto da auto-avaliación da práctica docente faranse constar en acta.

Tamén elaboraremos informes, os profesores do departamento, despois de cada avaliación no que verteremos as nosas experiencias co desenvolvemento da práctica docente en cada grupo e prestando especial atención aos alumnos con maiores dificultades de consecución dos obxectivos mínimos. En reunións periódicas con xefatura de estudos, avaliaremos, tamén a nosa práctica docente e casos específicos nos que puidera haber dificultades, falta de recursos, problemas de organización etc.

Basearémonos na seguinte táboa para avaliar a práctica docente:

ELEMENTOS A AVALIAR	INDICADORES DE VALORACIÓN	PROPOSTAS DE MELLORA
Realizo a programación da miña actividade educativa tendo como referencia o Proxecto Curricular de Etapa e, no seu caso, a programación de área; instrumentos de planificación que coñezo e utilizo.		
Planifico as clases de modo flexible, preparando actividades e recursos (persoais, materiais, de tempo, de espazo) axustados á programación didáctica e as necesidades do alumnado.		
Selecciono e temporizo os contidos da miña programación de aula cunha distribución e unha progresión adecuada ás características de cada grupo de alumnos.		
Formulo os obxectivos didácticos de forma que expresan claramente os estándares de aprendizaxe que os meus alumnos e alumnas deben conseguir como reflexo e manifestación da intervención educativa.		
Establezo, de modo explícito, os criterios e instrumentos de avaliación e autoavaliación que permiten facer o seguimento do progreso dos alumnos e comprobar o grao en que alcanzan na adquisición das competencias básicas.		
Adopto estratexias e programo actividades en función dos obxectivos didácticos, dos distintos tipos de contidos e das características do alumnado.		
Planifico a miña actividade educativa de forma coordinada co profesorado que imparte en 2º da ESO e co departamento de Xeografía e Historia.		

10. Organización das actividades de seguimento, recuperación e avaliación das materias pendentes.

Para o alumnado coa materia pendente de anos anteriores, o departamento establece e elabora unha guía de traballo na que se incorporan unha serie de actividades. Esta guía, xunto cos criterios de avaliación se lle comunicará ao alumnado nunha reunión convocada ao efecto. A valoración do traballo realizado servirá para avaliar ao alumnado coa materia pendente.

En caso dunha valoración negativa, o alumnado poderá optar a facer os exames de pendentes programados tanto no mes de maio como no de setembro.

11. Deseño da avaliación inicial e medidas individuais e colectivas que se poidan adoptar.

Durante os primeiros días do curso faremos actividades iniciais diversas de tipo procedimental, para observar ao alumnado no uso das diversas fontes xeográficas e históricas, tales como a utilización e manexo do libro de texto e de atlas, a lectura en voz alta, a descrición de mapas e imaxes xeográficas e históricas e a interpretación de liñas do tempo; tamén se realizarán probas sinxelas de coñecemento de vocabulario xeográfico e histórico básico.

Esta avaliación inicial acompañarase da observación directa dos materiais producidos polo alumnado así como da información recollida nas reunións do departamento, da opinión do profesorado que coñeza ao alumnado, do apoio do gabinete de orientación e da reunión da avaliación inicial que convoca a xefatura de estudos, para indagar sobre as características do alumnado.

12. Medidas de atención á diversidade.

Aceptada a diversidade dos niveis de madurez entre o alumnado dunha aula, deseñaremos as estratexias adecuadas para garantir unha atención personalizada en función das necesidades de cadaquén. Haberá actividades de reforzo e de ampliación e faranse agrupamentos flexibles en función das necesidades de traballo.

13. Elementos transversais.

A materia de Xeografía e Historia cumpre como un vehículo axeitado para desenvolver todos os elementos transversais do currículo. Neste senso compre destacar a metodoloxía por proxectos documentais integrados, cada vez máis utilizada polos membros do noso departamento para contribuír así á formación de usuarios, ao fomento da lectura, á alfabetización informacional e á educación documental.

A comprensión lectora desenvolverase mediante unha serie de medidas de contribución ao Proxecto Lector e ao Plan Anual de Lectura do noso instituto:

- Participación activa nas actividades programadas como a HORA DE LER e outras deseñadas polo equipo da biblioteca escolar.
- Traballo en proxectos documentais con fondos da nosa biblioteca.
- Levaremos á lectura á aula de xeito sistemático e periódico. Utilizaremos os recursos da biblioteca na que dispoñemos de fondos axeitados de lectura xuvenil con contido histórico e narrativa histórica.

A expresión oral e escrita tamén se traballará non só a través das probas e actividades, senón mediante a metodoloxía de traballo por proxectos, xa que o obxectivo final destes proxectos será a presentación escrita e oral do alumnado participante.

A comunicación audiovisual é outro elemento transversal propio da actividade cotiá na nosa área, mediante:

- Traballo en proxectos documentais con fondos da nosa biblioteca.
- Utilización das coleccións documentais do departamento e da biblioteca así como das obtidas a través da rede.
- Participación nos programas, proxectos e actividades da biblioteca, equipo de dinamización e vicedirección.

Como medidas de contribución ás tecnoloxías de información e comunicación (TICS) tomaremos as seguintes:

- Nos proxectos documentais integrados o alumnado estará en permanente contacto coas fontes dixitais grazas a procura de información en rede, dun xeito selectivo.
- Os proxectos documentais deberán presentarse en soporte dixital.
- Utilización de cartografía dixital na rede.
- Visita de páxinas de información estatística, cartográfica, xeográfica, histórica e artística para traballar con fins educativos.
- Participación nos diversos blogs de contido histórico e xeográfico, así como nas redes sociais do instituto e da biblioteca.

A participación nas actividades descritas tamén desenvolverán no alumnado o emprendemento, xa que logo valoraranse aptitudes como a creatividade, a autonomía, a iniciativa, o traballo en equipo, a confianza nun mesmo e o sentido crítico.

Outro elemento transversal fundamental no desenvolvemento curricular da Xeografía e Historia é a educación cívica e constitucional, polo que todas as actividades, traballos, proxectos e propostas que se mencionan con anterioridade estarán enfocadas a:

- Desenvolvemento da igualdade efectiva entre homes e mulleres, da igualdade de trato e da non discriminación por calquera condición ou circunstancia persoal ou social.
- Prevención da violencia de xénero ou contra persoas con discapacidade,
- Resolución pacífica de conflitos en todos os ámbitos da vida persoal, familiar e social,
- Fomento dos valores que sustentan o Estado de dereito como a liberdade, a xustiza, a igualdade, a pluralidade, a paz, a democracia, o respecto aos dereitos humanos,
- Rexeitamento de calquera tipo de violencia, incluída a violencia terrorista, de racismo, de xenofobia.
- Rexeitamento de calquera tipo de explotación, abuso e maltrato.
- Rexeitamento decalquera tipo de comportamento sexista e dos estereotipos que supoñan discriminación por razón da orientación sexual ou da identidade de xénero.
- Defensa do desenvolvemento sustentable do medio, promovendo actitudes para loitar contra o quecemento global.

Tamén compre destacar a educación para a saúde para favorecer, en xeral, comportamentos que contribúan a promoción, o mantemento e a restauración da saúde.

14. Actividades complementarias e extraescolares.

Dende o departamento de Xeografía e Historia tómase a decisión de que este curso organizaremos saídas didácticas pola nosa contorna, destacando especialmente a nosa participación nas actividades programadas en conmemoración de Florencio Delgado Gurriarán, homenaxeado nas Letras Galegas de 2022.

Tamén quedaremos a espera de que se podan realizar viaxes a algunha das cidades galegas, en función da información que nos traslade a vicedirección.

Iso si promoveremos a participación e colaboración activa nas actividades complementarias programadas dentro do centro polos diversos organismos (vicedirección, biblioteca escolar, equipo de normalización lingüística , etcétera).

15. Mecanismos de revisión, de avaliación e de modificación das programacións didácticas e procesos de mellora.

Os membros do departamento estaremos pois utilizando a programación como instrumento de traballo e referencia.

Nas reunións periódicas do departamento durante o curso (mínima unha ao mes) faremos unha posta en común sobre o desenvolvemento da programación e a súa posta en práctica.

Anotaremos en actas as dificultades, carencias, problemas, aspectos a mellorar, aspectos que funcionan ben, posibles problemas de temporalización, adecuación de obxectivos, necesidades que detectemos, particularidades específicas dalgúns cursos e grupos, e, por supostos, a avaliación do alumnado e os seus resultados.

Ao final de curso faremos un informe ou memoria, baseándonos na observación continua recollida e nos resultados finais, para reestruturar o que se considere oportuno, sempre de acordo todos os membros do departamento, de maneira que quede modificada para o vindeiro curso.